

Filip Čuček

SLOVENSKI VRHUNSKI ŠPORT V JUGOSLOVANSKEM OKVIRU (1945-91)

UVOD

V času jugoslovanskega »zanosa«, ko je jugoslovanske republike še povezoval kult osebnosti Josipa Broza -Tita, je slovenski šport brezpogojno spadal v okvir jugoslovanskega športa. Ta je bil vsekakor eden bolj povezovalnih elementov v državi. Vse od začetka osemdesetih let pa se je ob širjenju jugoslovanske krize postopoma večal odmik slovenskih športnikov od vsejugoslovanske stvarnosti. Kljub temu da med športniki različnih jugoslovanskih republik ni prihajalo do napetosti političnega značaja, je tudi slovenski šport doživel slovenska politična nesoglasja s srbskim nacionalizmom in se zaradi tega oddaljeval od jugoslovanskega okvira.

Če je bila Slovenija v drugi Jugoslaviji ekonomsko najbolj razvita republika in zgled preostalemu delu države, so bili na športnem področju v slovenski »domeni« zgolj zimski in nekateri posamični letni športi, v moštvenih športih

pa je igrala v glavnem obrobno vlogo. V elitnih ligah je igral le po en nogometni ali košarkarski klub. V reprezentancah moštvenih športov z žogo je imela Slovenija redke odlične posameznike, nekoliko bolj konkurenčni so bili slovenski predstavniki v nekaterih individualnih športnih panogah. V športnem pogledu so ves čas prevladovali Srbi in Hrvati, dodatno pa so na to vplivale tudi krovne športne organizacije, ki so imele sedež praviloma v Beogradu. Ker se je v Srbiji krojila športna politika, so vodilni v razpredeno športno mrežo favorizirali svoje ljudi. Dodatno jim je pomagala boljša infrastruktura, več denarnih sredstev iz državne blagajne in medsebojna povezanost pri ključnih strateških odločitvah glede športnikov, klubov in zvez.¹

V Sloveniji so se po drugi svetovni vojni najbolj uveljavili športi, ki so bili priljubljeni že med obema vojnoma. V ospredju sta se poleg nogometa (in telovadbe oziroma gimnastike) pojavila še atletika in smučanje, ostali športi pa so se po vojni »prebijali« med bolj priljubljene glede na organizacijo in dostopnost (košarka, roket, hokej idr.). Med »mlajšimi« športi se je najbolj uveljavila košarka. Nekateri drugi športi (npr. roket) so kljub uspehom po vsesplošni priljubljenosti ostali v ozadju. Pomemben element priljubljenosti športov je predstavljala njihova razširjenost med množicami. Nogomet se je lahko igral že na travi, košarka na vsaki utrjeni podlagi (kar ni zahtevalo velikih finančnih vložkov), smučanje pa je že med vojnoma pridobilo na priljubljenosti in razširjenosti ter za svoj razmah sprva ni zahtevalo večjih denarnih sredstev (dokler se nista pojavili ustrezna smučarska oprema in celotna infrastruktura na smučiščih). Na drugi strani so v tem kontekstu pomembno vlogo odigrali mediji (in sponzorji), ki so v nogometu, košarki in smučanju (ali v hokeju) »prepoznali« večji interes. Športi, ki so po priljubljenosti zaostajali, so se spopadali tudi s pomanjkanjem denarja, ustrezne infrastrukture, ali pa so bili bolj specifični in jih širša javnost ni tako dobro sprejela. Šport so tudi v Sloveniji pogojevali različni dejavniki in vplivali na odziv javnosti do različnih športnih disciplin.²

Na priljubljenost športov v Sloveniji so seveda vplivali tudi njihovi trenutni uspehi. Po vojni je bil v Sloveniji (že tradicionalno) najbolj priljubljen šport nogomet, v šestdesetih letih pa je dobil enakovrednega tekmeca v košarki. Toda sredi sedemdesetih let se je v ospredje prebil hokej, od začetka osemdesetih let naprej pa se je vse bolj uveljavljalo alpsko in nordijsko smučanje. Slovenci so tako

1 Tamše, *Spremembe na športni in medijski sceni*, http://www.dsns-drustvo.si/index.php?option=com_content&task=view&id=62&Itemid=45, 15. 2. 2011.

2 V prispevku so obravnavani najbolj popularni športi v Sloveniji v času druge Jugoslavije, ki so v spremenjenem vrstnem redu med najpopularnejšimi še danes. Kolektivni športi so (z izjemo košarke) zaostajali za ostalimi republikami, nekateri individualni športi (predvsem smučanje) pa so bili izključno »slovenski«. V tem smislu se prispevek posveča slovenskim športnim dosežkom v skupni državi in primerja najbolj priljubljene športne panoge (in vrhunske športnike) z ostalim delom Jugoslavije.

ob zaostrovanju jugoslovanske krize veljali za povsem smučarski narod. Z uspehi slovenskih tekmovalcev je smučanje postajalo vse bolj popularno in je na neki način »reševalo« uglede slovenskega športa, na drugi strani pa je postajalo eden izmed tistih elementov, ki so vse bolj izražali slovensko samobitnost. K slovenskim smučarskim uspehom in vsesplošni popularizaciji smučanja je pripomogla tudi domača tovarna Elan, simbol ekonomske razvitosti, medijska podpora pa se je odlično manifestirala v akciji Podarim dobim, ko je slovenska javnost izdatno podprla slovensko smučanje. Slovenija si je tako v kolektivni zavesti utrdila status smučarske dežele in v smučanju našla svojo »novo« nacionalno identiteto.

Na drugi strani so se konec osemdesetih let nacionalna čustva v Jugoslaviji najbolj razvnela v nogometu. Nacionalistična srbska politika je rušilno moč nacionalizma »selila« tudi na nogometne stadione in želela preko svojih klubov pokazati svojo premoč. Odlična priložnost se jim je ponudila z vrnitvijo Olimpije v prvo zvezno ligo. Enajstega novembra 1989, ko so politične strasti v Jugoslaviji že prestopile bregove, je iz Beograda v zgodnjih jutranjih urah na ljubljansko železniško postajo prispelo okoli dva tisoč Delij, organiziranih navijačev Crvene zvezde, ki jih je vodil Željko Ražnatović-Arkan. Lahko bi rekli, da so se jugoslovanske vojne začele (tudi) na nogometnih stadionih, saj je srbska nacionalistična politika tam našla svoje najbolj iskrene zaveznike.³

Po osamosvojitvi Slovenije se je zaradi dobrih rezultatov slovenskih smučarjev nadaljeval smučarski »trend«. Toda klišeji o smučarski naciji, ki da je »balkanski« nogomet ne zanima, in podobne zgodbe o slovenskem nacionalizmu so hitro pokazali, da je smučanje (alpsko in nordijsko) vseskozi služilo kot sredstvo slovenskega distanciranja »od juga« in kot vsesplošna nacionalna posebnost.⁴ Raziskava Igorja Berganta z začetka devetdesetih let je zaradi velikih smučarskih uspehov na prva tri mesta uvrstila smučanje, košarko in nogomet, medtem ko je raziskava Fakultete za šport že čez nekaj let po več slabih smučarskih sezonah in po uspehih slovenske nogometne reprezentance športe razvrstila po vrstnem redu nogomet, košarka in smučanje. Tehtnica se je tako nagnila na nogometno »stran«, Slovenci pa s(m)o (ponovno) postali »nogometni narod«.⁵ Zgodba pa se je hitro obrnila, ko so po letu 2002 nogometni uspehi usahnili (na drugi strani sta približno istočasno smučanje spet popularizirala Špela Pretnar in Matjaž Vrhovnik). Potem pa je prišel Matjaž Kek in je slovensko nogometno reprezentanco popeljal na svetovno prvenstvo v Južno Afriko, vse dokler se ni na svetovni smučarski prestol zavihlela Tina Maze. In tako ta zgodba očitno nima konca.

3 Gl. Šafarič, *Od nogometne tekme do »mitinga resnice«*.

4 Več o tem Batagelj, *Izum smučarske tradicije*.

5 Bergant, *Športni program na televiziji – primerjava med Avstrijo in Slovenijo*; Plešec, *Nogomet kot del podobe slovenske družbe*.

ORGANIZACIJSKI VIDIKI ŠPORTA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ko se je porušena Evropa na vseh področjih, tudi na športnem, po vojni ponovno »rojevala«, je z vzpostavitvijo nove družbene ureditve v Jugoslaviji »kraljevsko« telesno vzgojo nadomestila »komunistična«. Na najvišjem nivoju je deloval Fizkulturni odbor Jugoslavije (ustanovljen maja 1945 v Beogradu), medtem ko so bili na republiški in lokalni ravni organizirani fizkulturni odbori. Organizacijski temelj fizkulture je bilo fizkulturno društvo, ki je združevalo predvojne telovadce in športnike.⁶ Fizkulturni odbor Slovenije je kmalu nadomestila Fizkulturna zveza Slovenije (FZS), razdeljena na fizkulturna društva (ter mladinske in delavske fizkulturne aktive).⁷ Politika fizkulture je bila vzgoja zdravih državljanov, iz katerih se bodo z vsestranskim telesnovzgojnim gibanjem izoblikovali posamezniki, ki bodo dosegali pomembne športne uspehe.⁸ Temeljno načelo fizkulturnega gibanja sta bila množičnost in vsestranskost.⁹ To je pomenilo, da bi moral posameznik v fizkulturnem društvu najprej obiskovati splošno ali redno vadbo, ki je temeljila na telovadbi, potem pa bi se posvetil specialni ali posebni vadbi, torej športu in tekmovanju (po načelu amaterizma).¹⁰ Organizacijsko je to pomenilo administrativno strnitev predvojnih organizacijsko in vsebinsko popolnoma ločenih telovadnih društev in športnih klubov v enovita fizkulturna društva s sekcijami oziroma aktivimi.¹¹

V senci informbirojevskega spora in v iskanju lastne socialistične poti je leta 1948 (tudi zaradi trenj glede delitve sredstev med oddelki redne vadbe in športnimi oddelki) prišlo do reorganizacije fizkulture, ki se je decentralizirala (znotraj FZS je nastalo več zvez, ki so se do začetka petdesetih let osamosvojile in se povezale v Zvezo športov Slovenije). Lastnina predvojnih društev je bila leta 1952 izročena Partizanu Slovenije (bivša Telovadna zveza). To naj bi bil nujen korak »podružbljanja« jugoslovanske družbe, saj so si občine, zadružne in gospodarske organizacije lastile pravico do razpolaganja s telovadno lastnino. Športna lastnina je tako prešla na športne organizacije.¹²

V petdesetih letih se je ob »podružbljanju« stopnjevala napetost med konceptoma telesne vzgoje in tekmovalnim športom, ki je za svoj razvoj potreboval izdatnejše financiranje in športno infrastrukturo (pomen tekmovalnosti je v

6 Pavlin, *Oris razvoja celjske telesne kulture in športa po drugi svetovni vojni*, str. 242.

7 Prav tam, str. 243.

8 Stepišnik, *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*, str. 287–300; isti, *Telovadba na Slovenskem*, str. 239–243.

9 Pavlin, *Oris razvoja celjske telesne kulture in športa po drugi svetovni vojni*, str. 243.

10 Pavlin, *Partizan Slovenija*, http://www.sportna-unija.si/files/zgodovina/Partizan_Slovenije.pdf, 17. 3. 2011.

11 Pavlin, *Oris razvoja celjske telesne kulture in športa po drugi svetovni vojni*, str. 243.

12 Prav tam, str. 246–248.

svetu tudi zaradi bipolarnih mednarodnih odnosov naraščal). Kljub politiki amaterizma se je v nogometu uveljavljal profesionalizem (na njegovo »negativno« plat je opozarjala predvsem partija). Konec petdesetih let se je jugoslovanski vrh dogovoril za uvedbo krovne telesno-kulturne organizacije, ki bi povezovala vse organizacije (do občinskega nivoja). Leta 1961 so se slovenske fizikulture organizacije povezale v Zvezo za telesno kulturo Slovenije, telesna kultura pa se je razdelila na telesno kulturo, rekreacijo in šport. Telesna vzgoja in rekreacija sta bili domena občinskih ali družbenih javnih struktur in Partizanovih društev. (Takšna struktura se je ohranila vse do razpada Jugoslavije.)¹³

Konec šestdesetih let sta se uveljavili decentralizacija in deatizacija telesne kulture. Leta 1971 so bile vse družbene dejavnosti prenesene v pristojnost republik in pokrajin. Z ustavo iz leta 1974 so bile ustanovljene samoupravne interesne skupnosti za telesno kulturo kot posebna oblika »podružbljanja« športa, kar se je odražalo v urejenem sistemu financiranja, relativni samostojnosti športa in neodvisnosti od države, večji skrbi za zidavo športnih objektov, v raziskovalnem delu in šolanju osebja ter v velikih uspehih slovenskega športa.¹⁴

Slovenija je po letu 1945 prešla več obdobj reorganizacij športa, ki so bile odvisne od sprememb političnega sistema. Državni organi so bili v določenih obdobjih močno prisotni (obdobje administrativnega socializma). V prvi slovenski ustavi leta 1947 je bilo izrecno poudarjeno, da država skrbi za športne dejavnosti. Poleg tega se je celotni šport urejal z enega mesta, tj. federacije oziroma republike. V dobi decentralizacije sredi šestdesetih let so se pristojnosti na področju telesne kulture sicer prenesle na nižje organe oblasti (okraje in občine), vendar je bila država še vedno tista, ki je obvladovala športno področje s posebnimi organi za šport pri skupščinah občin. Šport je bil do ustavnih dopolnil k zvezni in republiškim ustavam leta 1971 v »rokah« države, po letu 1974 pa je država športnim zvezam odstopila več nalog, pa tudi notranjo razdelitev denarja. V obdobju samoupravnega socializma je prišlo do poskusa podružbljanja telesne kulture, saj so bile na vseh ravneh državne organiziranosti ustanovljene samoupravne interesne skupnosti. Država je razpustila vse organe za šport in prenesla naloge na novo ustanovljene skupnosti.¹⁵

13 Prim. prav tam, str. 249; Stepišnik, *Telovadba na Slovenskem*, str. 239–243; isti, *Oris zgodovine telesne kulture*, str. 287–300; Pavlin, *Športna (telovadna, strelska, planinska in športna) društva*, str. 144–147.

14 Šugman, *Zgodovina svetovnega in slovenskega športa*, str. 111–112.

15 *Šport v Republiki Sloveniji: dileme in perspektive*, str. 96–98.

TELOVADBA JE TEMELJ »FIZKULTURE«

Socialistična fizkultura, tj. telesna kultura, kot so jo takrat radi imenovali, je temeljila na množičnosti, to pa je dosegala s telovadbo. Slednja je bila osnova za vso ostalo fizkulturno aktivnost, njena najbolj neposredna »produkta« pa sta bila (v športnem smislu) gimnastika in atletika. Predvojna telovadna društva in športni klubi so bili po vojni razpuščeni. Namesto njih so bili ustanovljeni novi, združeni v Telovadno zvezo Slovenije. S Partizanom Jugoslavije in Zvezo društev Partizan Slovenije je v letu 1951/52 prišlo do preimenovanja vseh društev s telovadno in splošno telesnovzgojno dejavnostjo v Partizan. Njegov osnovni namen je bila splošna telesna vzgoja članstva, na osnovi predvojne telovadne in gimnastično-orodne tradicije pa so zasledovali tudi vrhunski šport. V praksi se je tako stopnjevala napetost med konceptoma splošne vadbe (telesne vzgoje) in športa. Slednji je poudarjal tekmovalnost in specializacijo, ki sta za razvoj in mednarodno merjenje potrebovala izdatnejše financiranje in primerno športno infrastrukturo.¹⁶

Jugoslovanska orodna telovadba je bila v petdesetih letih prej vadba kot tekmovalni šport. Dolgoletna tradicija uspehov slovenskih telovadcev v mednarodnih arenah (predvojna generacija z Leonom Štukljem na čelu) je terjala jasno opredelitev in intenzivno delo za razvoj množičnosti in dvig kakovosti gimnastike. Kljub mnenjem, da osamosvojitve gimnastične organizacije ni potrebna, se je pokazalo, da je bila ta poteza upravičena in da je ustanovitev Gimnastične zveze Slovenije (decembra 1962 v Ljubljani) v razvoju gimnastike v Sloveniji odigrala pomembno vlogo, saj je prav tedaj prišlo do izjemnega vzpona in velikih uspehov slovenskih telovadcev. Za kakovosten preskok je poskrbel zlasti Miro Cerar, ki je suvereno obvladoval svetovni vrh gimnastike in zmagoval na olimpijskih igrah, svetovnih in evropskih prvenstvih.¹⁷ Cerar je dal jugoslovanski gimnastiki slovenski značaj. Najuspešnejši jugoslovanski telovadec je »eksplozirал« na svetovnem prvenstvu leta 1958 na konju z ročaji (njegovo paradno orodje), ko je osvojil bronasto medaljo, nato pa do leta 1970 (na svetovnem prvenstvu v Ljubljani je s tretjim zaporednim naslovom na konju z ročaji končal svojo izjemno športno pot) k temu dodal še devet evropskih, pet svetovnih in dva olimpijska naslova.¹⁸ Po njegovem slovesu je nastala praznina v slovenski (jugoslovanski) gimnastiki. Šele z Alojzom Kolmanom se je slovenska gimnastika zopet priključila svetovnemu vrhu.¹⁹

16 Pavlin, *Partizan Slovenija*.

17 Zgodovina Gimnastične zveze Slovenije, <http://www.gimnasticna-zveza.si/Zgodovina.aspx>, 20. 2. 2012.

18 Legendarni olimpijonek Miro Cerar danes dopolnil 70 let, <http://www.dnevnik.si/clanek/1042310769>, 27. 2. 2012; več o tem v *Miroslav Cerar in njegov čas*.

19 Zgodovina Gimnastične zveze Slovenije, <http://www.gimnasticna-zveza.si/Zgodovina.aspx>, 20. 2. 2012.

S telovadbo je bila tesno povezana tudi atletika. Po vojni so se pričele ustanavljati atletske sekcije. Leta 1945 je bil ustanovljen lahkoatletski odbor pri Fizikalni zvezi Slovenije, istočasno pa so bila izpeljana prva tekmovanja v Ljubljani in Mariboru. Leta 1946 je v Ljubljani potekalo Prvenstvo Jugoslavije. Prvo povojno prvenstvo Slovenije je bilo izpeljano leta 1947 v Celju. Pomemben mejnik za slovensko atletiko je bila ustanovitev Atletske zveze Slovenije leta 1948.

Središče atletike je bilo prva leta po vojni v Ljubljani, nato pa se je njena vodilna vloga prenesla v Celje (tretji center je bil Maribor). V jugoslovanskem merilu je atletika v Sloveniji napredovala, atleti in atletinje so dosegali odlične uspehe tudi v moštvenih prvenstvih vseh kategorij, pri čemer je bil kot celota najuspešnejši celjski atletske kolektiv Kladivar (leta 1948 je bil najuspešnejši v Jugoslaviji, leta 1950 pa je bilo v Celju ustanovljeno tudi prvo jugoslovansko atletske društvo; istega leta so odprli še prvi atletske stadion v državi).²⁰

V času druge Jugoslavije je več slovenskih atletov uspešno tekmovalo na državni ravni. Marko Račič je bil večkratni državni prvak, rekorder v šprintih in olimpijec leta 1948 v Londonu.²¹ Največji povojni tekmovalni dosežki slovenske atletike so bili olimpijske finale v Melbournu leta 1956 in srebrno odličje na evropskem prvenstvu v Stockholmu leta 1958 v teku na 110 m z ovirami (Stanko Lorger iz AD Kladivar Celje)²² ter olimpijske finale Drage Stamejčič (AD Kladivar Celje) v teku na 80 m z ovirami in v peteroboju leta 1964 v Tokiu (istega leta je tudi izenačila svetovni rekord na 80 m z ovirami).²³ Seveda so ti uspehi potrjevali, da se lahko slovenska atletika (predvsem AD Kladivar Celje) spodobno meri z ostalimi jugoslovanskimi republikami.

ZAOSTAJANJE NOGOMETA ZA JUGOSLOVANSKO RAVNJO

Kljub temu da je bil nogomet na Slovenskem že med obema vojnama najpopularnejša športna panoga (ta status je ohranil tudi po vojni vse do vzpona hokeja v sedemdesetih in alpskega smučanja v osemdesetih letih), so jugoslovanski nogomet narekovalle druge jugoslovanske republike. Glavno vlogo je igral srbsko-hrvaški nogomet, ki je bil alfa in omega jugoslovanskega »okroglega usnja«.²⁴ Najboljši jugoslovanski klubi so bili Crvena zvezda (zmagovalka Pokala državnih prvakov leta 1991), Partizan (finalist Pokala leta 1966), Dinamo in Hajduk, katerim je naslov prvaka v prvi zvezni jugoslovanski ligi uspelo »odščipniti«

20 Račič et al., *85 let slovenske atletike 1920–2005*, str. 10–11.

21 Prim. Račič, <http://www.sports-reference.com/olympics/athletes/ra/marko-racic-1.html>, 9. 1. 2012.

22 Račič et al., *85 let slovenske atletike*, str. 97–98.

23 Prav tam, str. 99–100.

24 Vindiš, *Slovenska nogometna kluba iz Maribora in Ljubljane v prvi jugoslovanski ligi med leti 1967–1972*, str. 32–33.

zgolj štirim klubom (Vardar, Sarajevo, Železničar in Vojvodina). Tudi na reprezentančni ravni je jugoslovanski nogomet beležil lepe uspehe (4. mesto na svetovnem prvenstvu leta 1962, dva finala na evropskih prvenstvih v letih 1960 in 1968, zmaga na olimpijskih igrah leta 1960 ter srebro v letih 1948, 1952 in 1956 in bron leta 1984).²⁵

Slovenski nogomet se je medtem igral v povsem drugih okoljih. V jugoslovanski prvi zvezni ligi je imela Slovenija le tri predstavnike (Nafta 1946, Olimpija 1953, 1965–84, 1989–91 in Maribor 1967–72). Klubi so se več ali manj spopadali s kruto realnostjo, njihov domet pa je s spremenljivo srečo segel največ do druge zvezne lige – zahod (medtem ko so ostali igrali na republiški ravni).²⁶ Med slovenskimi nogometaši sta do leta 1970 v državni reprezentanci igrala Edo Hočevar in Ivan Toplak, v naslednjih letih pa še Branko Oblak, Danilo Popivoda, Marko Elsner, Srečko Katanec, Darko Milanič in Džoni Novak.²⁷ Od vseh omenjenih je preboj v najmočnejše evropske lige uspel Branetu Oblaku in Danilu Popivodi v nemško ter Srečku Katancu v italijansko ligo.²⁸

Čeprav se je lendarška Nafta v sezoni 1946/47 kot prvi slovenski klub uvrstila v prvo jugoslovansko zvezno ligo,²⁹ sta med jugoslovansko »elito« najbolje igrala Olimpija in Maribor. Olimpija je bila ustanovljena leta 1945 na »pogorišču« Ilirije kot nogometni klub Enotnost (leta 1948 Odred, leta 1961 Triglav, nato Olimpija). Leta 1953 se je klubu prvič uspelo uvrstiti v prvo zvezno nogometno ligo, v kateri je igral le eno sezono. Klub je redno igral v drugi zvezni ligi – zahod, najzanimivejše tekme v drugoligaški konkurenci pa so bili derbiji z Mariborom. Olimpija se je v sezoni 1964/65 vnovič uvrstila v prvo zvezno ligo, v kateri je ostala nadaljnjih 19 let.³⁰ Igrala je soliden nogomet in se praviloma uvrščala na sredino lestvice. Ob dobri formi je v sezonah 1966/67 in 1968/69 igrala tudi v kvalifikacijah Pokala velesojemskih mest in v Pokalu Intertoto v sezoni 1966/67. Leta 1970 se je Olimpija uvrstila v finale jugoslovanskega pokala, kjer je v skupnem seštevku izgubila s Crveno zvezdo, vseeno pa si je priigrala vstopnico za Pokal pokalnih zmagovalcev. V jugoslovanskem pokalu je dvakrat igrala v polfinalu (leta 1972 je izgubila s Hajdukom in leta 1982 s Crveno zvezdo).³¹

25 Jugoslovanska nogometna reprezentanca, Wikipedija, prosta enciklopedija: http://sl.wikipedia.org/wiki/Jugoslovanska_nogometna_reprezentanca, 13. 4. 2011.

26 *70 let prve vodstvene nogometne organizacije na Slovenskem*, str. 59–64; Zgodovina NZS, obdobje 1945–1990. Dostopno na <http://www.nzs.si/nzs/predstavitev-nzs/zgodovina#obdobje> 45–90, 13. 4. 2011.

27 Prav tam.

28 *70 let prve vodstvene nogometne organizacij ena Slovenskem*, str. 43–46.

29 Stare, *80 let korenin nogometnega kluba Olimpija*, str. 15. Vindiš, *Slovenska nogometna kluba iz Maribora in Ljubljane v prvi jugoslovanski ligi med leti 1967–1972*, str. 17; Nafta v prvi zvezni ligi, nknafta.si: http://www.nknafta.si/index.php?option=com_content&view=article&id=73&Itemid=179&lang=sl, 14. 4. 2011.

30 Stare, *80 let korenin nogometnega kluba Olimpija*, str. 16–65.

31 Prav tam, str. 67–74; *70 let prve vodstvene nogometne organizacije*, str. 53; Zgodovina NK Olimpija

Izpad iz prve zvezne lige leta 1984 je za Olimpijo pomenil pravi »razpad sistema«, saj je sezono kasneje klub izpadel tudi iz druge lige in v sezoni 1985/86 porazno začel še v slovenski ligi. Toda med sezono se je stanje vendarle stabiliziralo, tako da se je Olimpija naslednje leto vrnila v drugo zvezno ligo – zahod. V prvi sezoni enotne druge lige (1988/89) je presenetljivo osvojila prvenstvo ter se vrnila v prvo ligo. Vrnitev je v Sloveniji povzročila pravo nogometno evforijo, ki je dosegla vrhunec 11. novembra 1989 na tekmi s Crveno zvezdo.³² Olimpija je takrat zmagala po enajstmetrovkah, sezono, v kateri je za igro požela mnogo pohval, pa je zaključila na 8. mestu. Naslednja in obenem zadnja jugoslovanska sezona Olimpije je bila mnogo manj spektakularna.³³

V Mariboru je nogomet (od leta 1949) narekoval nogometni klub Branik, nemoteno delo kluba pa je leta 1960 prekinila »afera driska«. Maribor je tekmo, ki je bila odigrana za vstop v drugo zvezno ligo – zahod na gostovanju pri Karlovcu izgubil z 2:0, toda v napetem pričakovanju povratne tekme je sledil hladen tuš. Tekma je odpadla zaradi obolevosti igralcev Karlovca. Bila naj bi odigrana kasneje, toda v javnost so pricurljale informacije, da naj bi del navijačev mariborskega kluba in hotelsko osebje namerno zastrupilo igralce Karlovca. S tem je vse dobilo drugačne, ne le športne razsežnosti. Potem ko so se vsi »vpleteni« ogradili od povezav z zastrupitvijo in pričakovali ponovno tekmo, je zdravniška preiskava na koncu pokazala, da so igralci dejansko zaužili odvajalne tablete.

»Okrepljen« s temi informacijami je Karlovac po tednu dni napadel vodstvo kluba, konec meseca pa so zasedali Nogometna zveza, Športna zveza in Partizan Slovenije. Ti so dogodek obsodili, prevladalo pa je stališče, da gre za ostanke predvojnega klubaštva, ki da ga je treba zatreti. Mariborski klub je bil kaznovan s šestmesečno prepovedjo nastopanja doma, tekma pa je bila registrirana s 3:0 za Karlovca. Medtem je slovensko partijsko vodstvo zahtevalo umik kluba od nadaljnjega tekmovanja. Partijski vodstvi Maribora in Karlovca sta sicer poskušali zgladiti spor in sta poudarjali medsebojne prijateljske odnose, toda bilo je prepozno. Branik je bil avgusta razpuščen.³⁴

Decembra 1960 je bil na »pogorišču« prejšnjega kluba ustanovljen nov

Ljubljana, <http://www.nkolimpija.si/zgodovina>, 14. 4. 2011.

32 V Jugoslaviji je bil srbski nacionalizem tedaj (tudi na nogometnih stadionih) na »pohodu«. Tega se je jeseni 1989 zavedal tudi načelnik slovenske milice Pavle Čelik, ki je vodil operacijo »Delije«. Njegovi miličniki so agresivne beograjske navijače, ki so množično nosili četniške znake in pozivali k vojni, že ob deveti uri zjutraj zaprli za ogrado tribun bežigrskega stadiona, na katerem so mokri in premrazeni dočakali poraz svojega zvezdniskega moštva. Videmšek, Tribune, resnica družbe, <http://www.delo.si/clanek/86157>, 14. 4. 2011; Čepič, *Jugoslovanska vojska in slovenska milica v vrtincu politike ob koncu osemdesetih let*, str. 70; Šafarič, *Od nogometne tekme do »mitinga resnice«*.

33 *70 let prve vodstvene nogometne organizacije*, str. 53; Zgodovina NK Olimpija Ljubljana, <http://www.nkolimpija.si/zgodovina>, 14. 4. 2011.

34 Pavlin, Afera »driska«. 2010/6, str. 6–7; isti, Afera »driska« – drugi polčas. 2010/7, str. 6–7; Pejić, Usodna driska v hotelu Orel. *Večer*, 25. 7. 2005.

nogometni klub, NK Maribor, ki je pod svoje okrilje pritegnil najboljše igralce v mestu (tudi Železničarjeve in Kovinarjeve). Že v prvi tekmovalni sezoni se je pokazal kot izjemno uspešno moštvo in se prebil v sam vrh slovenske lige. Dobra forma kluba se je pokazala tudi v preboju v drugo zvezno ligo – zahod leta 1961, največji uspeh pa je klub doživel med leti 1967–72, ko je igral v prvi zvezni ligi. Naslednje leto je klubu za vrnitev v prvo ligo zmanjkalo nekoliko sreče, v nadaljevanju pa je sledil padec forme. Klub je v sezoni 1974/75 nadoval v republiško ligo, a se je nato spet vrnil (1978), toda za uvrstitev v prvo ligo mu je ponovno zmanjkalo „pika na i“.³⁵ Po koncu sezone 1980/81, ko je moštvo trepetalo za status in si z zmago v zadnjem krogu zagotovilo obstanek v drugoligaški konkurenci, je izbruhnila še afera »žoga«, po kateri je disciplinska komisija združenja drugoligašev zaradi podkupovanja sodnikov Maribor izključila iz druge zvezne lige – zahod. Afera je pustila velik pečat, saj se klub ni več trdneje postavil na noge.³⁶

SLOVENCİ KOT »SMUČARSKA NACIJA«

Slovenski nogomet, ki je v šestdesetih in sedemdesetih letih kazal dobre rezultate, je (za razliko od jugoslovanskega) v osemdesetih letih zapadel v krizo, v slovenski javnosti pa je vse bolj dobival podobo »balkanskega« športa. Na drugi strani je vse večjo popularnost užival zimski šport. Hokej je v sedemdesetih letih postal najbolj priljubljen šport v Sloveniji in prekosil tako nogomet kot košarko. Hokejsko »zgodbo« so začele že Jesenice konec petdesetih let, ko so leta 1957 kot prvi slovenski klub osvojile naslov državnega prvaka, primat v slovenskem in jugoslovanskem hokeju pa so obdržale do leta 1972, ko jim je naslov odvzela ljubljanska Olimpija. V naslednjih 13. letih sta se kluba menjavala na jugoslovanskem klubskem prestolu, slovenski hokej pa je postal gonilna sila jugoslovanske reprezentance, v kateri so bili v glavnem slovenski hokejisti. Šele v drugi polovici osemdesetih let je slovenski hokej izgubil prevlado.³⁷ Toda med tem je v Sloveniji glavno vlogo že nekaj časa igralo alpsko in nordijsko smučanje. Slednje je postalo zaradi planiških skokov že v prvi Jugoslaviji slovenska »značilnost« (oziroma slovenski »nacionalni« šport),³⁸ ki je krepila slovensko samopodobo in utrjevala slovenske kulturne razlike z ostalimi deli skupne države. Po vojni se je smučanje začelo še močneje utrjevati v zavesti ljudi, na poti

35 70 let prve vodstvene nogometne organizacije, str. 54; Zgodovina NK Maribor 1971–1980, <http://www.nkmaribor.com/Zgodovina/1971-1980#9995>, 22. 6. 2011.

36 70 let prve vodstvene nogometne organizacije, str. 54; Zgodovina NK Maribor 1981–1990, <http://www.nkmaribor.com/Zgodovina/1981-1990#9902>, 22. 6. 2011.

37 Stare, *Reprezentančni hokej 1939–1991*, str. 37–58.

38 Batagelj, *Izum smučarske tradicije*, str. 471–478.

k modernemu tekmovalnemu športu pa je tudi na Slovenskem postajalo »prestíž« slovenske športne »ponudbe« (predstavljalo je disciplino, ki ji ostala Jugoslavija ni mogla slediti, in ponujalo odličen antipod uspehom jugoslovanskega nogometa, ki mu slovenski ni bil kos). Konec osemdesetih let pa je smučanje odigralo novo vlogo in »strnilo« slovenske vrste. Na predvečer slovenske osamosvojitve se je pokazalo za več kot odličen mehanizem homogenizacije slovenstva in za slovenski (nacionalni) odmik od Jugoslavije.

Leta 1948 je bila kot naslednica Jugoslovanske zimskošportne zveze ustanovljena Smučarska zveza Slovenije, ki je predstavljala bazo slovenskih smučarskih prizadevanj. Predvojni smučarji so se poslavljali, med mlado »gorenjsko« generacijo pa so se takoj po vojni najbolj uveljavili Tržičani,³⁹ v naslednjem »valu« pa tudi smučarji iz ostalih regij. Če so bili slovenski smučarji do šestdesetih let še nekako konkurenčni z ostalimi smučarskimi narodi, se je razkorak s precej bogatejšimi državami dokončno pokazal sredi šestdesetih let (kljub temu da je Kranjska Gora leta 1961 dobila Pokal Vitranc, Maribor pa leta 1964 Zlato lisico).⁴⁰

Za razliko od alpskega smučanja je nordijsko smučanje med tem doživljalo pravo evforijo. Že tradicionalne planiške (in ostale) tekme, kjer se je slovenska (jugoslovanska) ekipa razmeroma dobro kosala z ostalimi reprezentancami, so navduševale, posebno težo pa jim je dal Jože Šlibar, ki je februarja 1961 v Oberstdorfu postavil nov svetovni rekord, ko je pristal pri 141 metrih. Planici je bilo istega leta prvič zaupano tudi svetovno prvenstvo v smučarskih poletih.⁴¹

Toda sredi sedemdesetih let se je počasi pričel oblikovati nov val slovenskih alpskih tekmovalcev z Bojanom Križajem na čelu. S Tonetom Vogrincem (in bratoma Filipom in Alešem Gartner) je istočasno tudi organizacijsko-trenerska plat slovenskega smučanja dobivala novo podobo. Križaj se je leta 1978 v slalomu v Madoni di Campiglio prvič uvrstil na oder za zmagovalce, leta 1980 pa je na wengenskem slalomu ugnal vso svetovno elito in dosegel prvo jugoslovansko zmago v svetovnem pokalu (skupaj je osvojil osem zmag). Kljub njegovi superiornosti je prvo medaljo (bron v veleslalomu) na svetovnih prvenstvih v alpskem smučanju osvojil Boris Strel leta 1982 v Schladmingu (Križaj je bil le dva dni kasneje srebrn v slalomu), prvo olimpijsko medaljo (srebro v veleslalomu) pa Jure Franko leta 1984 v Sarajevu. V sezoni 1985/86 je prvi mali kristalni globus (v slalomu) osvojil Rok Petrovič, ki je z novim pristopom »podiranja količkov« pometel s konkurenco in osvojil maksimalen izkupiček točk. Križaj je bil drugi, naslednje leto pa se mu je nasmehnila sreča, ko je pobral slalomske »smetano«

39 Kavar, Šarabon, Zupan, Jubilejno leto tržiške smučarije 1923-2008-85 let, http://www.freewebs.com/sktrzc1/jubilejno_let.pdf, 12. 9. 2011.

40 Guček, *Po strminah od pradavnine*, str. 93–97.

41 Smučarska zveza Slovenije, <http://www.sloski.si/Smucarska-zveza/Zgodovina> 13. 9. 2011.

in osvojil skupno slalomsko zmago (kljub hudi konkurenci »večnega« tekmeča Ingemarja Stenmarka). Po njegovem slovesu leta 1988 ga je dostojno nasledila Ljubljanka Mateja Svet, ki je prevesila tehtnico slovenskega alpskega smučanja v korist ženske ekipe. Po prvi zmagi v svetovnem pokalu v veleslalomu (Jasna na Slovaškem leta 1986) se je njena kariera strmo vzpenjala. Ob šestih zmagah v veleslalomu in eni zmagi v slalomu v svetovnem pokalu (v veleslalomu je bila skupno tretja leta 1986, prva leta 1988 in druga v letih 1989 in 1990)⁴² je na svetovnem prvenstvu leta 1987 v Crans Montani osvojila srebrno medaljo v veleslalomu in bronasti v slalomu ter superveleslalomu. Na olimpijskih igrah v Calgaryju leta 1988 je osvojila srebrno medaljo v slalomu, na svetovnem prvenstvu v Vailu leta 1989 pa je postala svetovna slalomska prvakinja in osvojila bron v veleslalomu.⁴³

V osemdesetih letih je tudi mlada generacija slovenskih nordijskih smučarjev (skakalcev) dosegla vrhunske uspehe. Ob Primožu Ulagi, ki se je leta 1981 v Thunder Bayu veselil prve skakalne zmage (skupaj je osvojil devet zmag v svetovnem pokalu), so konec osemdesetih let doživljali razcvet tudi ostali skakalci (Matjaž Debelak, Miran Tepeš in Matjaž Zupan). Debelak se je na olimpijskih igrah v Calgaryju veselil bron na srednji skakalnici, celotna ekipa pa je zasedla 2. mesto. Primož Ulaga je dva tedna po zaključku olimpijskih iger osvojil še srebrno medaljo na poletih v Obersdorfu.⁴⁴

Kljub zaostrovanju notranjepolitičnih razmer je slovensko (jugoslovansko) alpsko in nordijsko smučanje (z izjemo teka na smučeh) konec osemdesetih let doživljalo vrhunec. Kot zadnja sta za jugoslovanski uspeh »poskrbela« Nataša Bokal (slalomska zmaga in veleslalomsko drugo mesto januarja 1991 v Kranjski Gori ter srebrno odličje na svetovnem prvenstvu v Saalbach-Hinterglemmu)⁴⁵ in Franci Petek (februarja 1991 svetovni prvak na veliki skakalnici v Predazzu). Toda kljub temu da so uspehi »romali« v jugoslovansko reprezentanco, slovenska javnost njunih uspehov ni več videla kot promocijo jugoslovanskega, pač pa že slovenskega športa.⁴⁶

42 Mateja Svet, http://www.fis-ski.com/uk/604/613.html?sector=AL&competitorid=59871&type=result&rec_start=0&limit=100, 10. 10. 2011;

Mateja Svet, <http://www.fis-ski.com/uk/604/613.html?sector=AL&competitorid=59871&type=st-WC>, 10. 10. 2011.

43 Guček, *Po strminah od pradavnine*, str. 97–101.

44 Smučarska zveza Slovenije, <http://www.sloski.si/Smucarska-zveza/Zgodovina> 13. 9. 2011.

45 Nataša Bokal, <http://www.fis-ski.com/uk/604/613.html?sector=AL&competitorid=5899&type=result&category=ALL&season=1991&sort=&discipline=ALL&position=&place=&Submit=Search>, 10. 10. 2011.

46 Delo, 11., 12. 2. 1991.

KOŠARKARSKI USPEHI MED DANEVOM, VILFANOM IN ZDOVCEM

Če je smučanje v osemdesetih letih (in še prej) zaznamovalo najbolj severno jugoslovansko republiko, nogomet pa je veljal predvsem za »balkanski« šport, je košarka »domovala« pravzaprav povsod po državi. Pionirji slovenske košarke so bili profesorji telesne vzgoje, ki so igro spoznali med študijem v Beogradu v štiridesetih letih, po vojni pa jo organizirali v šolah in športnih društvih in bili pri tem precej uspešni. Nova športna igra je navduševala mladino in postala uspešnica med športi. V okviru sekcij so bila ustanovljena številna društva. Po letu 1950, ko je bila ustanovljena Košarkarska zveza Slovenije, se je začelo sistematično delo. Zveza je združevala sekcije, njeno delo pa je bilo sprva usmerjeno v propagandne akcije, nudenje strokovne pomoči in pridobivanje organizacijskih izkušenj.⁴⁷

V Sloveniji je dominiral košarkaški klub Olimpija, ki je bil ustanovljen leta 1946 v okviru fizikturnega društva Svoboda. Že konec leta se je klub preimenoval v Enotnost. To ime je obdržal do leta 1955, ko se je preimenoval v AŠK Olimpija (od 1956–60 AŠK Olympia, od 1961–66 AŠK Olimpija in od 1967–75 KK Olimpija).⁴⁸ Prvo ime kluba v času njegovih največjih uspehov je bil Ivo Daneu, ki je v Ljubljani igral med leti 1957–70. Prvi naslov jugoslovanskega prvaka je klub osvojil prvo sezono po njegovem prihodu (1957). Daneu je bil z Olimpijo še petkrat jugoslovanski prvak (v letih 1959, 1961, 1962, 1966 in 1970). Kot državni prvak je Olimpija dvakrat igrala v polfinalu pokala evropskih prvakov (v sezonah 1961/62 in 1966/67). Daneu je za jugoslovansko reprezentanco v letih 1956–70 odigral 209 mednarodnih tekem. Z reprezentanco je na evropskih prvenstvih osvojil srebrne medalje v letih 1961, 1965 in 1969 ter bronasto leta 1967, na svetovnih prvenstvih pa srebrni medalji leta 1963 in 1967 (1967 je bil izbran za najboljšega igralca prvenstva, kasneje pa še za športnika Jugoslavije za 1967). Leta 1968 je na olimpijskih igrah v Ciudad de México z reprezentanco osvojil srebrno medaljo. Vrhunec kariere je dosegel z zlato medaljo leta 1970 na svetovnem prvenstvu v Ljubljani, potem ko je Jugoslavija v odločilni tekmi premagala ZDA.⁴⁹ Jugoslavija je bila košarkarska velesila, slovenski posamezniki pa so bili pomemben člen v reprezentanci.⁵⁰

Kljub vsemu so se po svetovnem prvenstvu leta 1970 v slovenski košarki pojavili prvi znaki krize. Olimpija je v prvi zvezni ligi igrala povprečno, Maribor (ki je konec šestdesetih let tudi igral v prvi zvezni ligi) je izpadel celo iz druge

47 Pavlovič, *Mejniki slovenske košarke*, str. 27–34, 49–68, 79.

48 Prav tam, str. 83–84.

49 60 let Olimpijine košarke, <http://www.union.olimpija.com/6/133/>, 9. 1. 2012; Pavlovič, *Mejniki slovenske košarke*, str. 107–128, 137–141.

50 Več o tem Radosavljevič. *Plavi sjaj*.

zvezne lige. Drugi slovenski klubi so igrali na precej nizki ravni. Po velikih uspehih Olimpije v šestdesetih letih (in po odhodu Daneva) se je klub znašel v težavah. »Škripalo« je v strokovnem delu z mladimi, ni bilo dovolj izšolanih trenerjev, prav tako pa je bilo na klubske sceni preveč klubov, ki so se otepali s finančnimi težavami. Sredi sedemdesetih let so takšno stanje poskušali reševati s t. i. portoroškimi sklepi, ki so spremenili financiranje klubov (z uvedbo sponzorjev), zato se je Olimpija v naslednjih letih (od leta 1977) poimenovala tudi z dodatnim imenom generalnega pokrovitelja (sprva Brest Olimpija, nato Iskra Olimpija, na koncu Smelt Olimpija). Sklepi so uvedli tudi selekcije pri naboru vrhunskih športnikov. Zaradi takšnega sistema, ki ni bil najboljši za kolektivne športe (klubi so pri košarki na ta način izgubili vodilno vlogo, njihov število pa se je posledično zmanjšalo), kriza ni bila presežena, pač pa je slovensko košarko zgolj oddaljila od najmočnejših jugoslovanskih centrov. K temu so pripomogle tudi stalne finančne težave in preveč administrativna organizacija na republiški ravni.⁵¹

Olimpija se na zvezni ravni ni več mogla meriti z močnejšimi klubi. Toda ne glede na to je slovenska košarka konec sedemdesetih let s Petrom Vilfanom dobila novega vrhunškega košarkarja, ki je postal pomemben člen reprezentance. V Manili je jugoslovanska ekipa leta 1978 osvojila svoj drugi naslov svetovnih prvakov. Vilfan, ki je v času svojih največjih uspehov igral za Olimpijo, je za reprezentanco igral med leti 1977–83. Razen na olimpijskih igrah leta 1980 v Moskvi, kjer je Jugoslavija postala olimpijski prvak, je v začetku osemdesetih let igral na vseh pomembnejših tekmovanjih. Na svetovnem prvenstvu leta 1982 je Jugoslavija osvojila bronasto kolajno. (Kljub temu da je Vilfan končal reprezentančno kariero, je še nekaj sezon igral odlično.) Jugoslavija je med tem osvojila bron na olimpijskih igrah v Los Angelesu leta 1984, svetovno prvenstvo leta 1986 in evropsko prvenstvo leta 1987 pa je končala na tretjem mestu (brez slovenske udeležbe). V dresu reprezentance je konec osemdesetih let Vilfana dostojno nasledil šele Jure Zdovc (1988–1991), kljub temu da je Olimpija veskozi imela več odličnih igralcev (npr. Dušan Hauptman). V tem obdobju je jugoslovansko moštvo nanizalo odlične rezultate. Na olimpijskih igrah leta 1988 je reprezentanca osvojila drugo mesto in postala evropski (v letih 1989 in 1991) in leta 1990 (tretjič) svetovni prvak. To je bil zadnji svetovni naslov ekipe, ki je naslednje leto po evropskem prvenstvu razpadla (Zdovc je zapustil reprezentanco pred finalno tekmo zaradi agresije JLA na Republiko Slovenijo).⁵²

V šestinštiridesetletni zgodovini druge Jugoslavije je bila kakovost košarke nesporna, kar dokazuje niz jugoslovanskih uspehov predvsem od začetka

51 Pavlovič, *Mejniki slovenske košarke*, str. 157–170, 191–193.

52 Več o tem Radosavljevič, *Plavi sjaj*.

šestdesetih let naprej. Jugoslovanska košarka je bila vseskozi pomemben dejavnik v svetovnem merilu. Ob Sovjetski zvezi, ki je dominirala na evropskih prvenstvih (Jugoslavija pa je bila po številu osvojenih medalj takoj za njo), se je samo še Jugoslavija lahko pohvalila s tremi naslovi svetovnih prvakov, tri druga in dve tretji mesti pa samo potrjujejo jugoslovansko košarkarsko virtuoznost, ki so ji botrovali tudi nekateri vrhunski slovenski košarkarji.⁵³ Vsi ti uspehi (in vrhunski slovenski posamezniki) so vplivali na to, da je bila košarka (kljub temu da je bila sorazmerno mlada disciplina) po priljubljenosti vseskozi v vrhu slovenskih športov. Toda uspehi slovenske košarke niso bili zgolj zasluga košarkarjev, ampak tudi odličnih posameznic, ki so kljub prevladi srbsko-hrvaških košarkarskih klubov in igralk pomembno zastopale jugoslovanske »barve«.⁵⁴

TO PA NIKAKOR ŠE NI VSE ...

V »jugoslovanski Sloveniji« je bilo vsekakor še precej športov, ki si zaslužijo vsaj takšno pozornost kot že omenjene discipline. Toda zaradi omejenega prostora jih bomo nekaj zgolj na kratko omenili.

Alpinizem se je osredinil predvsem v Sloveniji. Vzponi slovenskih alpinistov v Dolomitih, v Avstriji in v Franciji na začetku petdesetih let so bili vse bolj primerljivi z vrhunskimi dosežki »alpinističnih« držav. Tudi na osnovi prvih uradnih jugoslovanskih odprav na Kavkaz (po otoplitvi odnosov s Sovjetsko zvezo) se je povojna generacija pričela spogledovati s Himalajo, toda zaradi nerazumevanja oblasti do odprave ni prišlo.⁵⁵ »Nižje« himalajske odprave so se tako začele šele leta 1960 z drugo generacijo alpinistov, meja 8000 metrov pa je bila presežena v začetku sedemdesetih let.⁵⁶ V naslednjih dveh desetletjih so slovenski alpinisti osvajali najtežje smeri in se pomembno zapisali v zgodovino alpinizma.⁵⁷ Če so sredi sedemdesetih let člani odprave na Makalu (Stane Belak, Viki Grošelj, Nejc Zaplotnik idr.) zaorali ledino modernega slovenskega alpinizma, je le nekaj let za njihovimi »paradnimi« vzponi prišel mlajši (in morda celo še bolj drzen) val alpinistov (Pavle Kozjek, Tomo Česen idr.), ki so skupaj z novo generacijo krojili vrh svetovnega alpinizma tudi po razpadu Jugoslavije.

V kolesarstvu so bili povojni začetki težki v materialnem in organizacijskem smislu. Treba je bilo obuditi stare centre, klubske in zvezne prireditve, prav tako pa

53 Prav tam; o jugoslovanski košarki prim. tudi Hinojo, *Ukradene sanje : jugoslovanska košarka..*

54 Več o tem Felc, *Zgodovina ženske košarke v Sloveniji*.

55 *Stoletje v gorah*, str. 185–186; Mikša, Ajlec, *Slovensko planinstvo*, str. 12–55.

56 *Stoletje v gorah*, str. 186–188.

57 Prav tam, str. 188–193; Mikša, Ajlec, *Slovensko planinstvo*, str. 55–126.

ponovno oživiti kolesarstvo na Primorskem. V okviru državnih prvenstev so bila organizirana tekmovanja posameznikov in moštev (sprva v konkurenci republiških zastopstev, po letu 1949 pa klubov). Kljub temu da so bili ustanovljeni novi klubi, je slovensko kolesarstvo po letu 1950 na splošno stagniralo,⁵⁸ v drugi polovici petdesetih let pa je bilo ponovno v vzponu. Slovenski tekmovalci so bili med člani jugoslovanskih reprezentanc na mednarodnih in domačih etapnih dirkah (pa tudi na svetovnih prvenstvih in olimpijskih igrah). Zaradi vse večjih uspehov je Kolesarska zveza Slovenije v šestdesetih letih zastavila »sedemletni plan«, s katerim so želeli izboljšati financiranje kolesarstva, izšolati trenerje in sodnike, povečati število klubov in tekmovalcev. Načrt je bil v začetku sedemdesetih let opuščen. Kljub zatišju je po zaslugi dobrega strokovnega in organizacijskega dela slovensko tekmovalno kolesarstvo ohranilo stik z jugoslovanskim vrhom. V drugi polovici sedemdesetih let se je obrnil tudi trend prodaje koles, ko so se začele množične rekreativne prireditve. Kolesarski klub Rog-Franek je kolesarstvo želel približati množicam z geslom »Kolesarstvo za vsakogar«,⁵⁹ pri čemer je bil (ob drugih klubih) zelo uspešen (Maraton Franja, Maraton Dražgoše, Celjski maraton, Maraton Pohorski bataljon itd.). Na drugi strani je pobuda uživala tudi medijsko podporo (z geslom »Vsi na kolo za zdravo telo« je slovensko časopisje pozivalo ljudi k rekreativnemu kolesarstvu).⁶⁰ Slovensko kolesarstvo je doživelo preporod z mlado generacijo (predvsem Primož Čerin, Sandi Papež, Valter Bonča idr.) v osemdesetih letih, ko so bili slovenski kolesarji vodilni v jugoslovanskem okviru.⁶¹

Tudi slovenski roket⁶² je v drugi Jugoslaviji, ki je veljala za roketno velesilo, igral pomembno vlogo. Klubi Celje, Slovan, Olimpija, Rudar in Branik so uspešno nastopali v prvi zvezni ligi in v jugoslovanskem pokalu. V sedemdesetih letih se je slovenski roket hitro razvijal, konec desetletja pa »ujel priključek«, ko je ljubljanski Slovan osvojil naslov državnega prvaka Jugoslavije in zaigral v finalu evropskega pokala državnih prvakov. Tudi v ženski konkurenci je bila po letu 1983 ljubljanska Olimpija vedno v vrhu jugoslovanskega rokmeta.⁶³ K jugoslovanskim reprezentančnim uspehom je pripomoglo več odličnih slovenskih roketmetašev in roketmetašic.⁶⁴

58 Stepišnik, *Kolesarstvo na Slovenskem*, str. 86.

59 Zbornik KK Rog-Franek 1979-1980, str. 3.

60 Delo, 22. 5. 1980.

61 Pavlin, *Kolesarstvo kot šport*, str. 57–62; Verdnik, *Razvoj kolesarstva v Sloveniji 1887–1990*.

62 Bulc, *Slovenski roket in njegova odmevnost v slovenskem časopisju*, str. 27; Zgodovina Rokometne zveze Slovenije, <http://www.rokometna-zveza.si/info/10>, 23. 4. 2012.

63 Šport – zgodbe. Dostopno na <http://www.rtvsl.si/sport/zgodbe/olimpijske-igre/194>, 7. 5. 2012.

64 Zgodovina Rokometne zveze Slovenije, <http://www.rokometna-zveza.si/info/10>, 23. 4. 2012.; Šibila, *Rokomet, izbrana poglavja*.

Za razliko od drugih športov je bil tenis zaradi predznaka »elitističnega« oziroma »buržoaznega« športa po vojni skoraj prepovedan, a se je po zaslugi nekaterih predvojnih športnih navdušencev vseeno obdržal. V skoraj polstoletni zgodovini jugoslovanskega tenisa je Slovenija zaostajala. Najboljši tenis se je tik pred razpadom skupne države igral v Srbiji in na Hrvaškem. Tudi v prejšnjih desetletjih sta imeli Srbija in Hrvaška primat.⁶⁵ V Sloveniji se je tenis pričel hitreje razvijati šele v šestdesetih letih, ko je pobudo prevzel mariborski Teniški klub Branik,⁶⁶ največje uspehe v slovenskem tenisu pa je dosegla njegova članica Mirjana Jaušovec. Leta 1976 je bila tretja na Odprtem prvenstvu ZDA (tedaj še na travnati površini), kot edina slovenska tenisačica pa je osvojila enega izmed štirih turnirjev za Grand Slam med posamezniki. Leta 1977 ji je to uspelo na turnirju za Odprto prvenstvo Francije, v letih 1978 in 1983 pa je na istem turnirju še dvakrat prišla do finala. Na turnirjih za Odprto prvenstvo Avstralije je kot najboljši rezultat dosegla uvrstitev v polfinale leta 1980, na turnirjih za Odprto prvenstvo Anglije pa se ji je dvakrat uspelo uvrstiti v četrtfinale (v letih 1978 in 1981).⁶⁷ Njeni uspehi so v Sloveniji posledično vplivali na množičen razmah tenisa in na ustanavljanje klubov, k popularnosti tega športa pa je vsekakor prispevala tudi televizija s prenosi največjih tekmovanj.⁶⁸

NAMESTO ZAKLJUČKA

Slovenska javnost je v Jugoslaviji vsekakor pozorno spremljala jugoslovanske reprezentančne uspehe ali pa uspehe vrhunskih športnikov iz drugih republik, četudi sama v istih športih ni imela velikih dosežkov. Ob uspehih hrvaškega boksarskega šampiona Mata Parlova v sedemdesetih letih, ko je osvojil naslov evropskega (leta 1976) in svetovnega prvaka (leta 1978) po verziji WBC, se je tudi v Sloveniji (brez kančka slabe vesti) proslavljala skupni (jugoslovanski) uspeh. Dosežki jugoslovanskih športnikov so bili cenjeni v vseh republikah. Čeprav so bili vrhunski smučarji zgolj Slovenci, se je uspehov (npr. Jureta Franka na olimpijskih igrah v Sarajevu leta 1984) veselila vsa država (»Volimo Jureka više od bureka«),⁶⁹ na drugi strani pa so tudi v Sloveniji bučno navijali ob nogometnih reprezentančnih tekmah (čeprav so bili v reprezentanci Slovenci slabo zastopani) ali ob nastopih Parlova (ne glede na to, da je Slovenija »premogla« le nekaj boljših boksarjev). Slovenska osamosvojitev je seveda prekinila vezi z dotedanjim

65 Istorija, <http://tkpartizan.rs/o-nama/istorija/>, 9. 4. 2012.

66 Klemenc M., Klemenc A., *100 let tenisa na Slovenskem*, str. 80.

67 Prav tam, str. 82–83; Mima Jaušovec, http://sl.wikipedia.org/wiki/Mima_Jaušovec, 16. 4. 2012.

68 Klemenc, Klemenc, *100 let tenisa na Slovenskem*, str. 91–92.

69 Tamše, Volimo Jureka više od bureka, <http://www.delo.si/clanek/133071>, 23. 5. 2012.

skupnim športnim prostorom in slovenski šport postavila v nove okvirje. Nova država je med športniki krepila nacionalni ponos, ki je bil poprej celo v senci skupne države in mnogokrat zapostavljen, in jim nudila možnosti za lastno promocijo ter promocijo mlade države v svetu, na drugi strani pa so se nekateri športniki, ki so nastopali za obe državi, spominjali jugoslovanskih časov z določeno mero nostalgije. Atletinja Brigita Bukovec, ki je zastopala Slovenijo na prvih »slovenskih« olimpijskih igrah v Barceloni leta 1992, takrat ni občutila nič posebnega. *»Seveda je bilo lepo nastopati v dresu Slovenije, a meni je bil celo večji izziv teči za Jugoslavijo. Takrat je bilo lepše. V bivši skupni državi sem se morala zelo potruditi, da sem prišla v reprezentanco. V Sloveniji sem imela svoje mesto zagotovljeno. V Jugoslaviji so bile boljše, močnejše tekme. Tekli smo na večjih stadionih. Vse je bilo lepše.«*⁷⁰ Kljub temu je največje uspehe doživela v dresu slovenske reprezentance. To pa nikakor ni veljalo za vse športnike in športe. Razpad skupne države je za marsikateri šport pomenil kakovosten padec zaradi odhoda iz jugoslovanskih okvirjev, ki so »ponujali« več konkurence in priložnost za kvalitativni dvig. V športih je vsekakor prišlo do specifičnih situacij, ki so jih uspešno (ali manj uspešno) reševali. (V smučanju je osamosvojitve prinesla druge vire financiranja, saj sta bili alpska in nordijska ekipa sestavljeni le iz slovenskih tekmovalcev.) S samostojno državo in z zoženjem tekmovalnega prostora je prišlo v določenih športih do novih izzivov. Nekateri športniki so to (zaradi manjše konkurence) pozdravili, drugi pa so videli v poprejšnjem jugoslovanskem prostoru več možnosti za vrhunski športni razvoj.

70 Bukovec, Lepše v Jugoslaviji kot v Sloveniji, <http://www.times.si/sport/brigita-bukovec-lepse-v-jugoslaviji-kot-v-sloveniji--NONE-c4addcdf37.html>, 24. 5. 2012.